

Condemnes i obligacions dels pintors de València (1390-1450)
Sentences and obligations of Valencian painters (1390-1450)
Sentenças e obrigações dos pintores valencianos (1390-1450)

Francesc GRANELL SALES¹

Resumen: Se plantea una primera aproximación a la historia social de los pintores de València a través de una fuente concreta: los registros del *Justícia de 300 sous*, principalmente los que se incluyen en los libros *Condempnacions i Obligacions*.

Abstract: This paper shows a first approach to the social history of painters of València by means of a particular source: the *Justícia de 300 sous* records and specially those included in the books *Condempnacions i Obligacions*.

Palabras-clave: Pintura medieval – Reino de Valencia – Justicia medieval – Historia Social.

Keywords: Medieval Painting – Kingdom of Valencia – Medieval Justice – Social History.

ENVIADO: 13.05.2019
ACEPTADO: 12.06.2019

Introducció

Des de començament del segle XX certs investigadors han dedicat gran part dels seus esforços a l'exhumació de documents que versen sobre pintors de València. Els presentaven reproduint part del seu contingut o a mode de regests tot citant la signatura de l'arxiu en què els trobaven. Aquestes dades van ser organitzades i relacionades entre si per a escometre l'elaboració d'una història de la pintura medieval valenciana a partir de

¹ Personal Investigador en Formació del Departament d'Història de l'Art de la Universitat de València. *E-mail:* Francesc.Granell@uv.es. El contracte predoctoral de l'autor està finançat per la Generalitat Valenciana i el Fons Social Europeu.

les seues personalitats artístiques. El tàndem autor-obra era el que definia la dita personalitat, llavors, importava qui havia fet l'obra i quan l'havia feta. D'aquesta manera, s'atribuïen les obres que els havien pervingut i es formulaven hipòtesis sobre l'autoria de les que no estaven documentades mitjançant les formes i els estilemes dels pintors.

Les qüestions històrico-socials, com l'acció del promotor, qui tenia una capacitat de volició cabdal en el contracte d'una obra, quedaven en un segon pla, si no desapareixien. Però la manera d'estudiar la pintura trescentista i quatrecentista del regne de València canvià. I és que, en veritat, la història social de l'art ha estat una tendència historiogràfica vigent entre els estudiosos de l'art valencià des de les darreres dècades del segle passat. Les preguntes envers els documents, doncs, han estat reformulades i, a banda, s'ha exhumat i publicat nova documentació. El present treball pretén incloure's en aquesta manera d'estudiar la pintura medieval valenciana per mitjà d'un mode de procedir fins ara no plantejat: l'anàlisi dels registres del Justícia de 300 sous, principalment les *Condempnacions i Obligacions*, per a dilucidar certes condicions materials i socials dels pintors.

Sota el terme pintor es designava un conjunt divers d'artífexs del color. A grans trets podem diferenciar entre pintors de frescos, pintors de retaules, il·luminadors i pintors decoradors. Les distintes denominacions que rebien els últims es devien a la multiplicitat de treballs que escometien, ja que decoraven cofres, caixes, cortines –*draps de paret*–, sarges, escuts, armadures, pavesos, bancs, tapins... en pocs mots, pintaven objectes de la casa, indumentària i elements que s'empraven en les exèquies d'un difunt.

Certament, són aquests pintors els més referenciats en les *Condempnacions i Obligacions* del Justícia de 300 sous, dels quals ja donava notícia Luis Cerveró i Gomis quan exhumà gran part d'aquesta secció de l'Arxiu del Regne de València, per això citarem determinats treballs seus després de la corresponent cita arxivística. Cerveró publicà tots els documents en diferents números de dos revistes valencianes sense cenyir-se a un període en concret, de fet, arriba a referenciar notícies fins i tot del segle XVII. Ací, però, el rang temporal està delimitat (1390-1450) i abraça l'època de bonança econòmica del regne, moment en què s'assoleixen nous mercats de consum, es percep una participació activa de la menestralia i s'inicia un nou estil artístic, el gòtic internacional, que comptà amb l'adhesió d'uns promotors d'encàrrecs amb gran pes en la societat.

I. Condemnes i obligacions dels pintors de València (1390-1450)

El Cúria o Cort va ser la primera magistratura municipal que es va instituir quan els cristians conqueriren València l'any 1238. Era un oficial regi no lletrat que destacava per impartir justícia, la intitolació del qual canvià en 1251, llavors passà a ser el Justícia². Des del regnat de Jaume II (1291-1327) el càrrec del Justícia va patir la segregació de les seues competències: en 1307 es va crear un Subjustícia i en 1321 es va determinar una diferenciació entre el Justícia Criminal i el Justícia Civil³, però fou a mitjan segle XIV quan s'estableix que les penes que no sobrepassen els 300 ss han de ser analitzades per un nou magistrat, el Justícia de 300 sous.

L'absolució o condemna d'un acusat en la València medieval eren pronunciades pel Justícia o pels seus delegats en competències jurídiques. No obstant això, la resolució legal s'havia de decidir –almenys teòricament– de manera conjunta amb anterioritat, ja que el Justícia havia de consultar el seu propi assessor, els Jurats i l'assemblea ciutadana. Doncs, el Justícia era un gestor perquè no interpretava els fets que se li exposaven. Tanmateix, ell era el que havia de pronunciar la sentència, l'últim pas d'un procés judicial que mamprenia amb el *clam*, que era la denúncia o inquisició presentada verbalment o per escrit, i que continuava amb la formalització de la demanda, la *fermança de dret*, cosa que suposava el compromís de les dues parts a iniciar el plet.⁴

D'entre les diferents magistratures de l'ofici del Justícia, és la del Justícia de 300 sous la que més casos registra de condemnes a pintors de la ciutat de València entre 1390 i 1450, encara que no l'única. Aquests casos van a ser agrupats en epígrafs, cadascun dels quals ateny als temes següents: el contracte amb el client, l'associacionisme laboral, el proveïment de materials i la intercessió d'un aliè en la causa. Un darrer epígraf comenta

² LALINDE ABADÍA, Jesús. "El Curia o Cort. Una magistratura medieval mediterrànea". In: *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 4, 1967, pp. 169-297; ROCA TRAVER, Francisco. *El Justicia de Valencia, 1238-1321*. València: Ajuntament de València, 1970; ROCA TRAVER, Francisco. *La jurisdicción civil del Justicia de Valencia (1238-1321)*. València: Acadèmia de Cultura Valenciana, 1992; PÉREZ GARCÍA, Pablo. *El Justicia Criminal de Valencia (1479-1707). Una magistratura urbana ante la consolidación del absolutisme*, València: Conselleria de Cultura, 1991.

³ NARBONA VIZCAÍNO, Rafael. "La justicia municipal en el reino de Valencia (ss. XIII-XV)". In: *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval*, núm. 18, 2012-2014, p. 349.

⁴ NARBONA VIZCAÍNO, Rafael. "La justicia municipal en el reino de Valencia (ss. XIII-XV)", *op. cit.*, p. 351.

aquelles condemnes que també ens han semblat significatives perquè evidencien certes qüestions socioeconòmiques de l'artista.

II. El contracte amb el client

L'incompliment d'alguna de les condicions estipulades en el contracte de l'obra per part del pintor propiciaven que la part agreujada, el client, ho denunciara. Si bé podem intuir les raons que han produït la denúncia, la dilucidació de les causes concretes de l'incompliment del contracte no resulta una tasca fàcil d'escometre. Podia deure's a l'acumulació d'encàrrecs que impossibilitara l'enllestiment de l'obra en el període acordat o, en general, a la manca de temps. Sí que es pot suposar la raó del desencant d'un client, el retor de l'església de Sant Miquel de Múrcia, que denuncià Gonçal Sarrià i els seus col·laboradors en 1444 perquè havien passat dos anys des que s'havia contractat un retaule. La condemna estipula que han d'acabar-lo⁵, així, no és estrany suposar que el retràs es degué a la sobrecàrrega de treball dels artífexs implicats.

En qualsevol cas, les condemnes per l'incompliment del contracte solien obligar a què el pintor pagara una quantitat determinada al client perjudicat dins d'un període de temps concret *sots pena del quart*, és a dir, sota la condició de què si no paga en el període establert ha de sufragar una quarta part de la mateixa quantitat estipulada. Tanmateix, hi hagueren diferent tipus de condemnes d'incompliment del contracte per part de l'oficial que impartia justícia. Si el pintor no havia enllestit l'encàrrec podia estar obligat a acabar-lo o a entregar-lo, com li va ocórrer en dos ocasions a Joan Rull, normalment citat com a pintor de cofres: en 1409 havia de lliurar-li a Domènec del Mas un parell de cofres i una imatge en un termini de deu dies *sots pena del quart*⁶; i en 1434 havia de tornar i restituir un cofre que devia haver pintat.⁷

Però les sentències també podien castigar el pintor a pagar una quantia al client per no haver elaborat l'obra. En 1396 Gabriel Riera havia de pagar 1 florí i 7 ss a Pere Donat

⁵ ARV, Justícia Criminal, núm. 2556, mà 27, fol. 10. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación". In: *Archivo de Arte Valenciano*, núm. 43, 1972, p. 47.

⁶ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 31, darrera mà. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *op. cit.*, p. 102.

⁷ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 36, mà 9. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *op. cit.*, p. 104.

per no acabar de pintar una arpa⁸ i en 1403 Ramon Valls havia de sufragar 10 florins a Joan i Guerau Bou perquè no terminà de pintar dos cofres.⁹ A més, la xifra retribuïda per part del pintor podia augmentar si el deute que contraïa amb el client no era costejat quan devia.¹⁰

III. L'associacionisme laboral

Des del primer quart del segle XIV els pintors apareixen afiliats a la corporació d'ofici dels freners, els quals van unir-se amb els armers. Ostentaren càrrecs de representació – consellers– de la dita corporació en les assemblees ciutadanes gairebé de manera continuada des de 1376 fins a 1403 i continuaren fent-ho al llarg del quatre-cents.¹¹ A banda d'això, hi ha pintors que apareixen en la nòmina de la corporació de fusters des de finals del tres-cents, el patró de la qual era sant Lluç, sant per antonomàsia dels pintors, i no sant Josep.¹² L'objectiu principal de formar part d'una corporació era la defensa dels interessos de l'ofici, la salvaguarda de la seua professió, a banda d'exercir determinades pràctiques pietoses.¹³

L'associacionisme laboral, però, no s'establia necessàriament des de l'associacionisme corporatiu. Una col·laboració laboral entre menestrals era un acord puntual i pragmàtic perquè tenia com a objectiu el fet d'escometre un encàrrec. En la València baixmedieval hi hagué una trama de col·laboracions que no sempre esdevé explícita a través de la

⁸ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 23, mà 6. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. “Pintores valentinos: su cronología y documentación”. In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 49, 1964, p. 128.

⁹ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 26, mà 7. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, *op. cit.*, p. 122.

¹⁰ En 1429 Domingo Tomàs, pintor, ha de pagar 6 ss i 6 d a Francesca, muller de Joan Caxet, per treballs de confeccionar un cofre que no li havia fet. ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 35, mà 2. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. “Pintores valentinos: su cronología y documentación”. In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 49, 1964, p. 118.

¹¹ ALIAGA, Joan *et al.* *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna*. València: Universitat de València, vol. I, pp. 231-504; ALIAGA, Joan *et al.* *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna*. València: Universitat de València, vol. III, pp. 23-486.

¹² COMPANYY, Ximo. *Art i artistes al País Valencià modern (1440-1600)*. Barcelona: Curial, 1991, p. 210.

¹³ Dificilment podem anomenar “gremis” a les associacions anteriors a les últimes dècades del segle XV, ja que les normatives relacionades amb l'exercici de l'ofici no es decidien dins de la corporació fins aquestes dates.

documentació. Es contractaven obres entre dos o més artífexs, es “subcontractaven” a altres operaris després d’estar apareulades o s’acabaven després que un altre artífex l’havia mampresa.¹⁴ Aquesta varietat de contractacions es prova en molts tipus de documents més enllà de les condemnes a pintors de València. A través d’aquestes condemnes, però, també es detecten, a pesar de què en molts casos ens falta informació per a suposar el tipus de conveni contractual.

La participació conjunta de dos o més pintors en l’execució d’un treball era habitual i, en ocasions, la remuneració que havia de percebre un dels artífexs no es costejava fins al punt que l’agreuja ho denunciava i, després, es pronunciava una sentència en benefici seu. Un exemple és la condemna a Bernat Venrell en 1404 a que pagara un deute que contraïa amb Joan Sanxes, altre pintor, per les feines que aquest havia fet.¹⁵ En aquest sentit s’ha d’entendre el compromís que en 1422 Pere Soler, il·luminador que treballà per a la reina Maria de Luna, estableix amb Halí, sarraí, per a pagar-li 30 ss amb motiu del treball de relligar un missal.¹⁶ La col·laboració professional entre pintors i fusters era freqüent, així doncs, també s’han documentat càstigs pecuniaris a pintors que no remuneraren als seus col·legues.¹⁷

Menció a banda requereix la condemna a Joan Romeu en 1407 per a que fes i després entregara a Berenguer Pujada, fuster, dos cofres pintats i decorats amb figures de l’unicorn i altres animals fantàstics.¹⁸ En el document s’estipula que els cofres han de ser

¹⁴ MONTERO TORTAJADA, Encarna. *La transmisión del conocimiento en los oficios artísticos. Valencia, 1370-1450*. Tesi doctoral inèdita. València, Departament d’Història de l’Art de la Universitat de València, 2013, vol. I, pp. 547-567.

¹⁵ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 27, mà 5. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. “Pintores valentinos: su cronología y documentación”. In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 49, 1964, p. 124.

¹⁶ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 1048, mà 8. Citat a RAMON MARQUÉS, Nuria. *La iluminación de manuscritos en la Valencia gótica (1290-1458)*. València: Generalitat Valenciana, 2007, p. 205, doc. 158.

¹⁷ En 1429 Joan Rull ha de pagar a Bernat Bot, fuster, 40 ss per haver serrat fusta. Citat a SANCHIS SIVERA, José. “Pintores medievales en Valencia”. In: *Archivo de Arte Valenciano*, 1929, núm. 15, p. 43.

¹⁸ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 29, mà 2. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. “Pintores valentinos: su cronología y documentación”. In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 49, 1964, p. 124. Un fragment del document està reproduït en MONTERO TORTAJADA, Encarna. *La transmisión del conocimiento en los oficios artísticos. Valencia, 1370-1450*. Tesi doctoral inèdita. València, Departament d’Història de l’Art de la Universitat de València, 2013, vol. I, p. 747, doc. 18.

de “*cinch palms e mig*” (al voltant d’1,25 m) i que els animals s’han de representar “*segons se acostuma fer la dita mostra com lo hi primeres feu*”, és a dir, que el treball en qüestió ha de seguir les pautes d’un model que seria, quasi amb tota seguretat, un dibuix de l’objecte artístic representat en un full. En la sentència se cita la *mostra* com un document que té valor legal, al qual s’han d’atenir.¹⁹

Hem inclòs el darrer cas en aquest apartat perquè tot apunta a què és producte d’una col·laboració interprofessional. Romeu degué haver-se compromès amb Pujada a pintar els dos cofres segons un model que amb anterioritat ja havia emprat (“com los hi primeres feu”) i, com que no executà el treball, fou denunciat.

IV. El proveïment de materials

Com dèiem, els convenis entre pintors i fusters per a dur endavant un encàrrec eren habituals i d’aquests es podien derivar condemnes amb motiu de l’agreujament d’una de les parts. Aquests acords també s’infringien quan el pintor no havia pagat tots o part dels materials que li proporcionava el seu proveïdor. En 1390 Sanç Villalba, pintor de caixes i cofres, ha de pagar 17 ss a Pere Claramunt per causa de la fusta que havia comprat.²⁰

No passa desapercbut el fet que la gran majoria de condemnes documentades atenyen a la decoració de cofres²¹ i el cas més flagrant correspon al dessús citat Joan Romeu. En tres anys consecutius és sentenciat o es compromet a pagar unes quanties gens menyspreables fins en cinc ocasions. La primera, en 1407, pel deute que tenia amb el

¹⁹ Habitualment era un dibuix annex a les capitulacions proporcionat per l’artífex, qui el dibuixava i pintava. Sobre la definició de mostra en la Corona d’Aragó baixmedieval, MONTERO TORTAJADA, Encarna. “El sentido y el uso de la ‘mostra’ en los oficios artísticos. Valencia 1390-1450”. In: *Boletín de la Institución Camón Aznar*, núm. 94, 2004, pp. 221-254.

²⁰ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 16, mà 1. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. “Pintores valentinos: su cronología y documentación”. In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 49, 1964, p. 127.

²¹ En 1391 Bernat Godall és condemnat per un deute a causa de la compra de dos parells de cofres. ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 17, mà 10. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. “Pintores valentinos: su cronología y documentación”. In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 48, 1963, p. 104. En 1434 Pere Guillem, pintor de cofres, s’obliga a pagar a Bernat Colomer 105 ss per la compra de fusta. ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 36, mà 8. CERVERÓ GOMIS, Luis. “Pintores valentinos: su cronología y documentación”. In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 48, 1963, p. 107.

fuster Pere Gener de 817 ss restants d'una major quantitat.²² La segona, per l'obligació que té de pagar 111 ss i 6 d per causa de cinc fustes al pintor Bernat Salom en 1408.²³ En el mateix any, també per raó de fusta s'estipula la xifra de 106 ss.²⁴ La quarta, en 1409, amb el mateix motiu al·legat per la part denunciant, en aquest cas, el fuster Antoni Falcó. I la cinquena, en el mateix any any, per la quantitat de 150 ss i 6 d a Andreu Corts per part d'un fuster.²⁵

Del pintor Pere Guillem es va registrar una condemna per no haver costejat l'or que degué emprar per a daurar els objectes artístics que confeccionava i, per tal causa, és sentenciat a pagar 32 ss i 6 d.²⁶

V. La intercessió d'un aliè en la causa

Hi ha causes en què el cost del deute el paga una persona aliena a la disputa entre dues parts. Aquesta persona podia ser, àdhuc, un company d'ofici. Les intercessions, però, no sabem si s'esdevenen durant el transcurs del litigi o amb posterioritat a aquest, quan ja s'ha pronunciat la sentència. En qualsevol cas, és una obligació a la qual es compromet un aliè per a salvar una condemna o una possible condemna.

Així, en 1407 Miquel Gil, pintor, s'obliga a donar a Francesc Marc, escuder, un *cot*²⁷ o 9 florins en estima del preu del dit objecte, amb motiu del deute que el pintor Lluís Claver contreu amb l'escuder.²⁸ De la mateixa manera, en 1434 Pere Guillem, pintor, ha de

²² APPV, Protocol de Domingo Solsona, núm. 24835. Citat a ALIAGA, Joan *et al.* *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna*. València: Universitat de València, vol. III, p. 157, doc. 322.

²³ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 30, mà 6. ALIAGA, Joan *et al.* *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna*. València: Universitat de València, vol. III, p. 179, doc. 371.

²⁴ Cfr. MOCHOLÍ ROSELLÓ, Asunción. *Pintors i altres artífexs de la València medieval*. València: Universitat Politècnica, 2012, p. 503.

²⁵ Ambdues es troben a ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 31, mà 6.

²⁶ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 35, mà 1. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación". In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 48, 1963, p. 107.

²⁷ Encara que "cot" designa una "peça d'abric amb mànegues, semblant a una casa, que portaven homes i dones antigament", possiblement el terme referencie a una cota d'armes perquè l'objecte pertanyia a un escuder. ALCOVER, Antoni Maria; MOLL, Francesc de Borja. *Diccionari català-valencià-balear*. Barcelona: IEC, 2001-2002, "cot" (Consulta 30-V-2019).

²⁸ Cfr. MOCHOLÍ ROSELLÓ, Asunción. *Pintors i altres artífexs de la València medieval*. València: Universitat Politècnica, 2012, p. 169.

pagar 22 ss a Alfons Garcés, mestre d'esgrima, per part de Vicent Llop, pintor, qui realment contraïa el deute amb Garcés.²⁹

Un conveni professional que es produïa amb assiduitat també podia propiciar el fet que el pintor implicat sufragara el deute del seu company d'ofici. És el cas de Gonçal Peris i Marçal de Sax. En 1404 Gonçal Peris disposa uns diners a la dona de Marçal per a que aquesta pogués pagar el deute de 50 ss que el pintor nòrdic contreu amb Bernat Castellar, un batifulla.³⁰ El dipòsit s'estipula en l'oferta i posterior subhasta dels bens de la casa de Marçal, qui patia una greu malaltia que l'impedia poder exercir la seua professió.

VI. Altres condemnes

Quan el lloguer d'una casa no es pagava en el moment que pertocava, la part agreujada reclamava un estipendi per mitjà d'un litigi. Així, en 1409 el pintor Bernat Tomàs estava condemnat a pagar 5 ss i 6 d a Jaume Estopinyà amb motiu del lloguer³¹; en 1429 la muller de Martí de Torres, pintor, devia 40 florins a Bernat Torrella³²; i en 1434 Antoni Conill, pintor, havia de pagar 15 ss a Pere Cirera.³³ També hi ha qui s'obliga a pagar-lo, com Sanç de Villalba, en qualitat de pintor de caixes.³⁴

Hi ha altres condemnes puntuals que cal ressenyar. El contracte d'afermament d'un aprenent en l'obra podria arribar a suposar un problema per al tutor si la seua condició econòmica no permetia la remuneració estipulada. És el cas de Guillem

²⁹ ARV, Justícia de 300 sous, núm. 36, mà 8. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación". In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 48, 1963, p. 107.

³⁰ ARV, Justícia de 300 sous, núm. 330. Publicat a ALIAGA, Joan. *Els Peris i la pintura valenciana medieval*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1996, p. 138-141.

³¹ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 31, mà 6.

³² ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 35, mà 4. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación". In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 49, 1964, p. 120.

³³ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 36, mà 2. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación". In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 49, 1964, p. 82.

³⁴ ARV, Justícia dels 300 sous, núm. 20, mà 6. Citat a CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación". In: *Archivo de Arte Valenciano*, núm. 39, 1968, p. 95.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 9 (2019/1)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2019/ISSN 1676-5818

Escoda, pintor decorador, fou sentenciat a pagar a la mare de Jaumet 120 ss en concepte d'alimentació.³⁵

En un altre ordre de coses, respecte de les condemnes que es pronunciaven per causa de bregues entre pintors, només hem trobat un clam, en el qual Joan el Gras és acusat en 1402 d'haver mamprès brega, tot trencant la pau i treva, a Baltasar Pelegrí.³⁶ No és plausible l'argument d'una raó concreta que explique la causa d'aquesta baralla, no obstant això, durant els primers anys del quatre-cents corresponen a un moment d'efervescent violència en la ciutat de València amb motiu de la lluita de bàndols que l'assolia des de les acaballes del tres-cents, en la qual els menestrals estigueren implicats.³⁷

VII. Pintors de retaules *versus* pintors decoradors

En aquest punt cal assenyalar què confirmen o aporten aquestes dades a la història social dels pintors. Com haurà suposat el lector, d'aquesta darrera afirmació es desprèn que les condemnes entre 1390 i 1450 esdevenen una font vàlida per a dilucidar qüestions historicosocials, però quines? D'entre el conjunt de condicions materials, socials i polítiques que determinen la producció artística dels pintors, creguem que poden escatir aquelles que atenyen a la situació econòmica i a la valoració social.

La historiografia ha corroborat per unanimitat que les condicions econòmiques dels artistes en el darrer segle de la Baixa Edat Mitjana eren modestes, inclús míseres.³⁸ A aquest argument no li manca raó, no obstant això, i com hem apuntat més amunt, sota el qualificatiu de pintor es designava a un grup heterogeni d'artistes-artesans. Així mateix, el

³⁵ Cfr. MOCHOLÍ ROSELLÓ, Asunción. *Pintors i altres artífexs de la València medieval*. València: Universitat Politècnica, 2012, p. 196.

³⁶ Cfr. MOCHOLÍ ROSELLÓ, Asunción. *Pintors i altres artífexs de la València medieval*, *op. cit.*, p. 277.

³⁷ NARBONA VIZCAÍNO, Rafael. "Política i ciutadania a la València de sant Vicent Ferrer". In: *Afers*, núm. 90-91, 2018, p. 440. La mateixa hipòtesi ha estat plantejada per a entendre l'assassinat d'un dels pintors més preuats de la primera dècada del segle XV, Pere Nicolau. MONTERO TORTAJADA, Encarna. *La transmisión del conocimiento en los oficios artísticos. Valencia, 1370-1450*. Tesi doctoral inèdita. València, Departament d'Història de l'Art de la Universitat de València, 2013, vol. I, p. 61.

³⁸ COMPANY, Ximo. *Art i artistes al País Valencià modern (1440-1600)*. Barcelona: Curial, 1991, p. 46; FALOMIR FAUS, Miguel. *Arte en Valencia (1472-1522)*. València: Consell Valencià de Cultura, 1996, pp. 59-67.

contracte d'un retaule presentava una naturalesa diferent respecte dels encàrrecs de decoració d'objectes quotidians o d'il·luminació de llibres.³⁹

Si es contextualitzen les úniques dos causes documentades que dirimiren els pintors de retaules s'evidencia un caràcter específic, dissemblant a la resta de contextos judicials propis dels pintors decoradors. D'una banda, la tardança en l'enllestiment del retaule en la condemna promulgada contra Gonçal Sarrià i els seus col·legues va ser de dos anys, un termini de retràs amplíssim, a més, el client va ser un membre de la jerarquia eclesiàstica. D'una altra, el deute de Marçal de Sax que fou sufragat per Peris es deu a una circumstància professional singular: una malaltia que l'impossibilitava a exercir el seu ofici, cosa que havia provocat una situació de pobretat absoluta.

A més, i continuant amb el cas de Marçal de Sax, els clients reconeixien el talent i la tècnica d'aquests pintors. És de sobres conegut que, per causa de la situació de malaltia i pobresa del pintor nòrdic, el municipi va concedir-li una cambra que serviria com a llar perquè Marçal era “*abte pintor e molt loat de ses obres e doctrina donada a molts de sa art*”.⁴⁰ Eren qualificatius (*abte, loat, subtil*) que estaven reservats per als pintors de retaules hàbils i coneixedors del seu art perquè si algú que aprèn a pintar “*no ha subtil enteniment, per molt que faça lo mestre no l farà covinent deixeble*”.⁴¹ Doncs, no cal oblidar que el valor dels retaules com a obres que representaven la idea de Déu, la salvació de l'ànima, l'estatus social de l'individu i la seua pietat, fomentà l'apreciació social per la perícia de l'artista.⁴²

³⁹ Els pintors de còdexs, els il·luminadors, dels quals només hem detectat un registre en el justícia de 300 sous, caldria estudiar-los amb més profunditat. Ara, però, es pot apuntar que una família monopolitzà els encàrrecs de la ciutat de València, els Crespí. Aquesta nissaga va gaudir d'un recolzament institucional, de càrrecs de representativitat en l'assemblea del consell i, banda, un d'ells, Lleonard, exercí com a *capdegnaita*, el cap del servei de vigilància del municipi. RAMÓN MARQUÉS, Nuria. *El origen de la familia Crespí: iluminadores valencianos*. Sogorb: Mutua segorbina de seguros, 2002; RAMÓN MARQUÉS, Nuria. *La iluminación de manuscritos en la Valencia gótica (1290-1458)*. València: Generalitat Valenciana, 2007.

⁴⁰ AMV, Manual de Consells, A-24, fols. 217-217v. Citat a SANCHIS SIVERA, José. *Pintores medievales en Valencia*. Barcelona: L'Avenc, 1914, p. 29-30.

⁴¹ El document, el qual forma part d'un procés judicial, fou publicat per ALIAGA, Joan. *Els Peris i la pintura valenciana medieval*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1996, p. 154-174. Sobre el vocabulari que al·ludeix a les habilitats dels artífexs en l'activitat artística, PERKINSON, Stephen. “Engin and artifice: Describing Creative Agency at the Court of France, ca. 1400”. In: *GESTA*, vol. XLI, núm. 1, 2002, p. 51-67.

⁴² SERRA DESFILIS, Amadeo. “Promotores, tradiciones e innovación en la arquitectura valenciana del siglo XV”. In: *Goya*, núm. 334, 2011, p. 65-66.

Ara bé, la qüestió és que gairebé la totalitat dels pintors condemnats pel Justícia de 300 sous de València són pintors decoradors. I eren aquests els que tenien un nivell d'ingressos més baix respecte a la resta d'artífexs dedicats a l'ofici de la pintura. A més, contractaren comptats encàrrecs amb les institucions, tot i que alguns van ser artífexs polifacètics.⁴³ Amb tot, constituïen la majoria dels artistes dedicats a l'ofici de la pintura, vers un 83%⁴⁴, atesa la gran demanda de decoració d'objectes diaris i, possiblement, el poc coneixement tècnic i innat que requerien aquestes tasques.

Encara que no s'han de menystenir la resta de condemnes, els indicadors més clars d'aquesta situació d'inferioritat respecte d'altres artífexs del món pictòric són les sentències per raó de no haver pagat el lloguer de la casa, així com també és eloqüent el fet que un mestre no cobrés les necessitats bàsiques del seu aprenent afermat mitjançant contracte. Una de les excepcions fou Domingo de la Rambla, pintor decorador, qui va ocupar càrrecs corporatius i de representació ciutadana i qui, en morir, va deixar una herència testada capaç de mantenir la seua vídua, qui cobrava lloguers a nom del seu marit difunt.⁴⁵

En el context d'una cronologia més avançada que la que ací es planteja, Miguel Falomir afirma que la tardança a l'hora d'enllestir un encàrrec rarament apareix entre les causes més usuals de plets entre artistes i clients.⁴⁶ No ocorre el mateix amb els pintors decoradors entre 1390 i 1450, ja que gairebé un quart de les condemnes exhumades corresponen al retràs en l'elaboració del treball. Aquest greuge que comet l'artista pot deure's a què no pogués atendre un encàrrec perquè n'estava enllestint un altre al mateix temps, però les variants poden ser moltes altres, per això és difícil discernir si és, o no, un assumpte significant.

⁴³ García Marsilla ha establert un rànquing de pintors locals a partir dels estipendis que rebien en les entrades del rei Martí l'Humà (1402) i de Ferran d'Antequera (1415), així com en les refaccions de l'altar major de la catedral (1430), GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente. *Art i societat a la València medieval*. Catarroja: Afers, 2011, pp. 102-106.

⁴⁴ MIQUEL JUAN, Matilde. *Retablos, prestigio i dinero: talleres y mercado de pintura en la Valencia del gótico internacional*. València: PUV, 2008, p. 201.

⁴⁵ LLANES DOMINGO, Carme. *L'obrador de Pere Nicolau: l'estil gòtic internacional a València (1390-1408)*. Tesi doctoral inèdita. València: Departament d'Història de l'Art de la Universitat de València, 2011, p. 286.

⁴⁶ FALOMIR FAUS, Miguel. *Arte en Valencia (1472-1522)*. València: Consell Valencià de Cultura, 1996, p. 263.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 9 (2019/1)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2019/ISSN 1676-5818

Diferents variants també poden intervenir a l'hora d'explicar els treballs de col·laboració no remunerats o la compra de materials no saldada, si bé el motiu més lògic ha de ser la carència financera. No deixa de sorprendre el cas de Joan Romeu, pintor de cofres, amb penes i deutes freqüents durant un curt període de temps i que arribaven a sobrepassar els 800 ss.

Quant a la intercessió d'un aliè que paga la pena de la quantia en disputa, tot apunta a què no es deu a una intervenció corporativista, més bé, s'explica a partir de les relacions familiars. Que Miquel Gil s'obligue a sufragar l'objecte que Lluís Claver presumptament robà a un escuder s'ha d'atribuir al fet que són cunyats. De fet, una situació semblant es va donar sis anys abans d'aquesta causa, el propi Lluís Claver estava pres i el que intercedia ara era el seu pare, Joan, qui el va representar en un plet.⁴⁷ En qualsevol cas, les querelles en què estava immers Lluís Claver fan pensar que la seua condició socioeconòmica no fos apropiada per a mantenir un nivell de vida apropiat.

Per concloure, l'estudi de les condemnes a pintors de València entre 1390 i 1450 subratlla la diferència socioeconòmica entre dos tipus d'artífexs que hem distingit dins d'un mateix ofici i els pintors decoradors no assoliren el nivell financer ni el prestigi del qual sí que gaudiren els que solien intitular-se de la mateixa manera que ells: *pictor, civis Valencie*.

Abreviatures dels arxius

AMV: Arxiu Municipal de València.

APPV: Arxiu de Protocols del Patriarca de València.

ARV: Arxiu del Regne de València.

Bibliografia

ALIAGA, Joan. *Els Peris i la pintura valenciana medieval*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1996.
ALIAGA, Joan *et al.* *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna*. València: Universitat de València, 2005, vols. I i III.

⁴⁷ Cfr. MOCHOLÍ ROSELLÓ, Asunción. *Pintors i altres artífexs de la València medieval*. València: Universitat Politècnica, 2012, p. 168.

- CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación". In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 48, 1963, pp. 63-154.
- CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación". In: *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, núm. 49, 1964, pp. 83-136.
- CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación". In: *Archivo de Arte Valenciano*, núm. 39, 1968, pp. 92-98.
- CERVERÓ GOMIS, Luis. "Pintores valentinos: su cronología y documentación". In: *Archivo de Arte Valenciano*, núm. 43, 1972, pp. 44-57.
- COMPANY, Ximo. *Art i artistes al País Valencià modern (1440-1600)*. Barcelona: Curial, 1991.
- FALOMIR FAUS, Miguel. *Arte en Valencia (1472-1522)*. València: Consell Valencià de Cultura, 1996.
- GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente. *Art i societat a la València medieval*. Catarroja: Afers, 2011.
- LALINDE ABADÍA, Jesús. "El Curia o Cort. Una magistratura medieval mediterránea". In: *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 4, 1967, pp. 169-297.
- LLANES DOMINGO, Carme. *L'obrador de Pere Nicolau: l'estil gòtic internacional a València (1390-1408)*. Tesis doctoral inédita. València: Departament d'Història de l'Art de la Universitat de València, 2011.
- MIQUEL JUAN, Matilde. *Retablos, prestigio i dinero: talleres y mercado de pintura en la Valencia del gótico internacional*. València: PUV, 2008.
- MOCHOLÍ ROSELLÓ, Asunción. *Pintors i altres artífexs de la València medieval*. València: Universitat Politècnica, 2012.
- MONTERO TORTAJADA, Encarna. "El sentido y el uso de la 'mostra' en los oficios artísticos. Valencia 1390-1450". In: *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar*, núm. 94, 2004, pp. 221-254.
- MONTERO TORTAJADA, Encarna. *La transmisión del conocimiento en los oficios artísticos. Valencia, 1370-1450*. Tesis doctoral inédita. València, Departament d'Història de l'Art de la Universitat de València, 2013, vol. I.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael. "La justicia municipal en el reino de Valencia (ss. XIII-XV)". In: *Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval*, núm. 18, 2012-2014, pp. 347-357.
- NARBONA VIZCAÍNO, Rafael. "Política i ciutadania a la València de sant Vicent Ferrer". In: *Afers*, núm. 90-91, 2018, pp. 425-450.
- PÉREZ GARCÍA, Pablo. *El Justicia Criminal de Valencia (1479-1707). Una magistratura urbana ante la consolidación del absolutismo*. València: Conselleria de Cultura, 1991.
- PERKINSON, Stephen. "Engin and artífice: Describing Creative Agency at the Court of France, ca. 1400". In: *GESTA*, vol. XLI, núm. 1, 2002, pp. 51-67.
- RAMÓN MARQUÉS, Nuria. *El origen de la familia Crespi: iluminadores valencianos*. Sogorb: Mutua Segorbina de Seguros, 2002.
- RAMÓN MARQUÉS, Nuria. *La iluminación de manuscritos en la Valencia gòtica (1290-1458)*. València: Generalitat Valenciana, 2007.
- ROCA TRAVER, Francisco. *El Justicia de Valencia, 1238-1321*. València: Ajuntament de València, 1970.
- ROCA TRAVER, Francisco. *La jurisdicción civil del Justicia de Valencia (1238-1321)*. València: Acadèmia de Cultura Valenciana, 1992.
- SANCHIS SIVERA, José. *Pintores medievales en Valencia*. Barcelona: L'Avenç, 1914.

icm

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 9 (2019/1)*
New Approaches in the Research on the Crown of Aragon
Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó
Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jan-Jun 2019/ISSN 1676-5818

- SANCHIS SIVERA, José. “Pintores medievales en Valencia”. In: *Archivo de Arte Valenciano*, 1929, núm. 15, pp. 3-64.
- SERRA DESFILIS, Amadeo. “Promotores, tradiciones e innovación en la arquitectura valenciana del siglo XV”. In: *Goya*, núm. 334, 2011, pp. 58-73.
- YARZA, Joaquín (coord.). *L'artista-artesà medieval a la Corona d'Aragó*. Lleida: Universitat de Lleida/ Institut d'Estudis Ilerdencs, 1999.